

Különbségek a magyar kosárlabdaedzők szerep- és feladatértékelésében pedagógiai és sportszakmai nézeteik tükrében

Balogh Judit* és Trzaskoma-Bicsérdy Gabriella**

A szervezett, egyesületi sportolás fontos szerepet játszik a gyermekek és a fiatalok életében. A sporttevékenység nem természetesen pozitív a gyermekek számára, abban, hogy az legyen, kulcsfontosságú az edző személye. A kutatás célkitűzése feltárni a Magyarországon dolgozó kosárlabdaedzők pedagógiai és sportszakmai nézeteit saját szerepükről és feladataikról a csapatok korosztálya (U10, U11-12, U14, U16-18, U20-felnőtt) alapján. A 87 zárt kérdésből álló, kérdőíves vizsgálatban 152 Magyarországon dolgozó kosárlabdaedző vett részt (N=152), akik átlagéletkora 40 év (SD=11,5) és átlagosan 13 év (SD=10,4) edzői tapasztalattal rendelkeznek. Az eredmények azt mutatják, hogy az edzők szerepükről és feladataikról vallott nézetei a tanítványok korosztályai szerint csak nagyon kismértékben különböznek. Szignifikáns eltérés csak négy pedagógiai (határozottság, engedékenységgel, eltérő bánásmód, szülői támogatás igénye) és három sportszakmai (szakmai tudás, edzésterv nélküli edzésvezetés, anyagi háttér) kérdésben mutatkozott, többnyire a felnőtt és a legfiatalabb korosztályok szakemberei között. A sportolás a különböző életkorú gyermekeknek mást-mást jelent, eltérő célokkal, motivációval, igényekkel és szükségletekkel rendelkeznek, ez mégsem tükröződik a megkérdezett edzők nézeteiben. Fontos lenne az utánpótlásban dolgozó edzők figyelmét felhívni az egyes korosztályokban folyó munka specifikumaira, hogy a sportolás minden korosztály számára a lehető legtöbb pozitívummal járjon.

Kulcsszavak: kosárlabdaedző, szerep, feladat, korcsoport

Bevezetés

A mozgásszegény életmód napjainkra a fejlett országok egyik legsúlyosabb problémájává vált. Az ülő életmód, az egészségtelen táplálkozás, a túlzott kalóriabevitel szinte kizárólag testmozgással kompenzálható, melynek rendszeres és hosszú távú művelése gyermekkorban alapozható meg a leghatékonyabban (Telama, Yang, Viikari, Välimäki, Wanne, & Raitakari, 2005; Perényi, 2008). Az iskolai testnevelés sajnos sok esetben nem képes biztosítani azokat a körülményeket, melyek sikeresen hozzájárulhatnak a mozgásigény kialakulásához, a tanórán kívüli sportszakkörök pedig nem mindenhol nyújtanak minőségi sportoktatást, ráadásul a rendszeres részvételt sem garantálják. Szabadidősportra a terembérleti lehetőségek és az eszközök hozzáférésekorlátozottsága miatt a legtöbb népszerű sportágban nincs mód, így Magyarországon a gyermekek és a fiatalok sportja zömmel sportegyesületi keretek között zajlik. A sporttevékenység pozitív élménnyé válásának, sikerességének legfőbb letéteményese kétségkívül a tevékenységet irányító edző (Lara-Bercial & McKenna, 2017), ennek ellenére a hazai és a nemzetközi szakirodalom is méltánytalanul kevés figyelmet szentel az edzők, ezen belül is az utánpótlásban dolgozó szakemberek feltérképezésének.

* egyetemi tanársegéd, Testnevelési Egyetem, Sportjáték Tanszék, Budapest, e-mail: balogh.judit@tf.hu

** egyetemi adjunktus, Testnevelési Egyetem, Sportjáték Tanszék, Budapest, e-mail: trzaskoma-bicserdy.gabriella@tf.hu

Az utánpótlássport céljai

A gyermekek sportja biztosítja a mozgáslehetőséget és a szabadidő hasznos eltöltését a gyermekek számára, kialakítja a testmozgás igényét, ill. néhányak számára megalapozza a későbbi élsportolóvá válást. Sporttevékenység közben a fiatalok számos olyan helyzetbe kerülnek, melyek hatással vannak testi-lelki fejlődésükre. A sportolás tehát, amellet hogy önmagában is örömforrás (Csepela, 2000), a személyiség fejlődésében és a szocializációban is tagadhatatlanul fontos szerepet játszik.

A mozgás a gyermek alapvető szüksége, amit az iskola nem tud kielégíteni, az órákig tartó egy helyben ülés különösen a kisiskolások számára megterhelő. Ennek is köszönhető, hogy az iskola utáni szervezett tevékenységek között előkelő helyen áll a sportolás, különösen, ha az tanítás után az iskolában biztosított. A rendszeres és hosszú távú részvétel viszont csak akkor lesz biztosított, ha a foglalkozások megfelelnek a résztvevők elvárásainak. Fontos szem előtt tartani, hogy bár a gyerekek motivációs szintje rendkívül széles skálán mozog, a kutatások szerint a gyerekek leginkább a szórakozás, a barátokkal töltött idő, a sikerélmény és a szakmai fejlődés miatt járnak edzésre (Buceta, 2000; Goyakla, 2004; Lockwood & Perlman, 2008).

A fiatalok sportja semmiképpen nem szólhat kizárólag a sportteljesítmény növeléséről, mivel az utánpótláskorú sportolók töredéke válik csak hivatásos sportolóvá felnőttkorban, az élversenyzővé válás folyamata pedig rendkívül hosszú és számos buktatót rejt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a sportolás a többség számára felesleges, megfelelő edzői irányítás mellett életre szóló élményeket és hasznos élettapasztalatokat szerezhettek, melyek segítik őket abban, hogy sikeres felnőttekké váljanak (Watson, Connole & Kadushin, 2011). Természetesen nem elhanyagolható jelentőségű a tehetségek kiválasztása, gondozása, menedzselése és felkészítése az élsportra, de az utánpótlássport sokkal több, mint élsportolók kinevelése. A fiatalok sportját ezért azok számára is hasznossá kell tenni, akiknek a jövője nem az élsport lesz. Az utánpótlásedzők zömének sosem lesz lehetősége élsportolót felnevelni, ami azonban semmiképpen nem minősíti munkájukat és degradálja annak jelentőségét. A sportkörnyezet kitűnő eszköze a személyiség formálásának, ugyanakkor a teljesítmény növelésének is kétségkívül feltétele a személyiség fejlesztése.

Különösen káros az utánpótlássportban a győzelem túlértékelése, az eredményesség középpontba állítása. A helyezések bűvöletében élő edző nem képes türelmesen, lépésről-lépésre haladni a tanítási folyamatban, hanem az életkort meghaladó fizikai terheléssel és taktikai képzéssel próbál előnyt szerezni a riválisokkal szemben. Sokszor nagy a nyomás az edzőkön – a sportvezetők és a szülők is elvárják a jó eredményt –, de legtöbbször ők maguk keresnek öngazolást a győzelemben. Ez a fajta edzői magatartás súlyos károkat okozhat, semmiképpen nem kívánatos és gyökeresen ellentétes az utánpótlássport céljaival. A győzelmi kényszer túl magas követelményekhez vezet, nem mindenkinek juttat elegendő játékidőt és nem engedi a tanuláshoz feltétlenül szükséges hibázást és kockázatvállalást (Petitpas Cornelius & Van Raalte, 2008), így az egyéni fejlődés háttérbe szorul. A sportoló nagy nyomás alá kerül, ami lelki problémákhoz, a motiváció csökkenéséhez, korai kiégéshez vagy akár sérüléshez is vezethet (Gyömbér & Kovács, 2012).

Szintén a győzelem túlértékelésének következménye a korai specializáció, ami biológiai és pszichológiai szempontból is sok gyermek számára káros (Muir, Morgan, Abraham, & Morley, 2011). A versenyzésre és különösen az eredménycentrikus versenyzésre nem ugyanabban az életkorban válnak alkalmassá a gyerekek (Murphy, 2011), a sportolók mégis egyre fiatalabb korban szembesülnek az eredménykényszerrel (például Ifjúsági Olimpia, korosztályos világversenyek). Sok esetben a kiválasztás is indokolatlanul fiatal életkorban történik, ezért a később erő gyerekek hátrányba kerülnek, vagy akár teljesen kiszorulnak a sportból.

Nem szabad elfelejteni, hogy a sport korántsem csak pozitív értékeket közvetít, amit tapasztalhatunk az utánpótlásban is. A sportpályákon egyre gyakrabban találkozunk indokolatlanul agresszív viselkedésformákkal, erőszakkal, a nacionalizmus és a rasszizmus jelenségével, deviáns sportolói, edzői, szülői és szurkolói magatartással. Az ellenfél provokálása, fizikai és verbális bántalmazása, a csalás a versenyzés minden szintjén megjelenik, szinte mindennapos jelenség. A szülői rendbontások, a játékvezetők és az ellenfél szidalmazása rossz hatással vannak a fiatal sportolóokra és nem kívánatos viselkedésmintákat alakítanak ki. A sport az erkölcsi normák közvetítésének hatékony terepe, de ha a sportban dolgozóknak és a szülőknek a becsületesség, a fairness és a tisztelet kevésbé fontos, a jellemnevelés nem kap elég figyelmet. Ilyen közegben a sportolás és a verseny- zés öröme sokak számára elvész, ennek pedig az elkötelezettség látja kárát, ami jó esetben csak klub- vagy sportágváltással jár, rosszabb esetben akár a sporttevékenység beszüntetéséhez is vezethet.

Az edző feladatai

Az utóbbi évtizedekben az edző feladatai megnöttek, összetettebbé, sokrétűbbé váltak. A sport ma már utánpótlás szinten is a korábbiaknál szakmailag és pedagógiailag egyaránt jóval többet követel, melynek nem könnyű megfelelni. Többet kell az edzőnek foglalkoznia a sportot körülvevő emberekkel és jelenségekkel is, a sportolókat érő hatásokat pedig hol felerősíteni, hol tompítani szükséges. Hogy az edző pozitív szerepet töltsön be tanítványai életében, tisztában kell lennie a vele szemben támasztott elvárásokkal és a különböző területeken jelentkező feladatokkal. Az edzővel szemben a sporttevékenység résztvevői, támogatói és finanszírozói is elvárásokat fogalmaznak meg, melyek nem feltétlenül esnek egybe. Mást várhat a tanítvány, a szülő, a sportvezető, a szurkoló; hogy az edző eredményesen dolgozhasson, határozott célokra, világos elképzelésre, tudatosságra és erős edzői filozófiára van szükség. Emellett a helyzettől függően több szerepben is helyt kell állnia, egy személyben nevelő, barát, szakember, menedzser, pszichológus, stb. (Miles, 2003).

Mivel a sport önmagában nem garantálja a pozitív hatásokat, az edző felelőssége és kötelessége, hogy olyan közeget teremtsen, amely a negatívumokat a lehető legnagyobb mértékben kiszűri. Kiemelt feladata, hogy a sportolást pozitív élménnyé tegye tanítványai számára, olyan testi-lelki biztonságot nyújtó környezetet teremtsen, mely megalapozza a fiatalok hosszú távú elköteleződését és biztosítja a résztvevők sokoldalú fejlődését. Az edző sikeressége nem tehető függővé kizárólag az elért helyezésektől. Habár az utánpótlásban dolgozó edzők hajlamosak a számszerű eredmény alapján értékelni, a célokat inkább a tanítványok igényeinek, képességeinek, képzettségének, életkorának és lehetőségeinek függvényében kell kitűzni, előtérbe helyezve az egyén sokszempontú fejlődését (Goyakla, 2004). Ezek alapján az utánpótlásedző feladatai alapvetően két nagy csoportba sorolhatók: nevelési és sportszakmai terület különíthető el (Kanczler & Nagykáldi, 2008).

Az edző, mint pedagógus

A sportban rejlő pedagógiai lehetőségeket a modern sport megszületése után néhány évtizeddel felismerték, már a XX. század elején megfogalmazódott a sport által a társadalom számára „értékes ember” kinevelése (Coubertin, 1931), és a „jellemnevelés” (Szent-Györgyi, 1930) gondolata. A rendszerváltozás után a család és az iskola nevelésben betöltött szerepének lecsökkenésével párhuzamosan az alternatív közösségek jelentősége megnőtt, ezek közül a sport, az általa közvetített értékek folytán az egyik leghatékonyabb terület lett. Egyes akarati és erkölcsi tulajdonságok, mint kitartás, fegyelem, önfegyelem, kötelességtudat, tisztelet, tolerancia, stb. napjainkban kevés más tevékenységben sajátítható el együtt. Pedagógiai szempontból különösen haté-

kony terepnek mutatkoznak a csapatsportok, ahol a kölcsönös függőség további értékes helyzeteket teremt, melyek sokat segíthetnek a szocializáció elsődleges és másodlagos színtereire egyáltalán nem, vagy alig jellemző folyamatokban. Az edzéseken a sportolók egymás ellen gyakorolnak, a mérkőzéseken azonban együtt kell küzdeniük, így a fejlődés feltétele, a versengés, valamint a siker kulcsa, az együttműködés együtt, egymás mellett van jelen.

Az utánpótlásedző mindenekelőtt pedagógus, szerepe a sportági tudás növelésén jóval túlmutat. Mivel a sportban az edző közvetlenebb kapcsolatban van a gyerekekkel, mint más felnőttek (beleértve a szülőket is) (Conroy & Coatsworth, 2006) hatékonyan tudja formálni őket. A sportolás kezdeti szakaszában, a legfiatalabbaknál, az edző szakmai szerepe kisebb, nevelési feladata nagyobb. Az életkor előrehaladtával a szakmai szerep egyre nagyobb lesz, a pedagógiai pedig átalakul. Ahogy a normák és a szabályok már kialakultak, a nevelés a teljesítmény növelését, optimalizálását is szolgálja. A sportolás felfogható teljesítményfokozás által történő személyiségfejlesztésként (Biróné, 2004) is, a kettő azonban kétségkívül szoros kölcsönhatásban áll, hiszen a személyiség fejlődése is befolyásolja a sportteljesítményt. A sportszakmai fejlődés és a személyiség pozitív irányú változása ugyanolyan hangsúlyos tehát, a nevelés – oktatás – képzés csak szoros egységben valósulhat meg (Rétsági & Hamar, 2004).

Az egyesületi sportolás közös célokra és érdekekre alapuló kortárs csoportokat hoz létre, ezért talán mindezzel jobban segíti a gyermekek szocializációját. A csoportos tevékenység során a gyermekek elsajátítják a közösségi viselkedés általános normáit, valamint a sport közegére, ill. az adott sportágra jellemző szokásokat. Az edző direkt nevelése (például jutalmazás, büntetés) mellett nagy jelentőségű az indirekt nevelés is. Saját értékei és normái akaratlanul is megjelennek a közös tevékenység során, motiváltsága, attitűdje nagy hatással van a tanítványokra, és tükröződik azok hozzáállásában. Az edző sok esetben a fiatalok számára a legnagyobb befolyással bíró felnőtt példaképek egyike, (Hornak & Hornak, 1993), így az edző-sportoló viszony minősége meghatározó a motiváció szempontjából (Jowett, Adie, Bartholomew, Yang, Gustafsson & Lopez-Jiménez, 2017). Az edző magatartása, viselkedése az edzéseken, a versenyeken, és a sporton kívül is hat a tanítványokra. Ennek ellenére sajnos még mindig gyakran előfordul, hogy az edző tanítványai előtt dohányzik, alkoholt fogyaszt, káromkodik, vagy megszegényíti, verbálisan, esetleg fizikailag bántalmazza a gyerekeket, ha elégedetlen az eredménnyel.

A gyerek nem kis felnőtt, ezért az utánpótlásban dolgozó edző sem módszereiben, sem viselkedésben nem utánozhatja az élsport edzőit. Elengedhetetlen, hogy szakszerűen, a tanítványok korának és fejlettségének megfelelően alakítsa a sportkörnyezetet. Az utánpótlásedzőnek (különösen a legfiatalabbak esetében) kötelessége minden gyermeknek egyformán biztosítani a maximális fejlődés lehetőségét és megteremteni az ehhez elengedhetetlen pozitív légkört (Morgan, 2008). Az ilyen környezet minden gyermeknek egyenlő esélyt ad a kibontakozásra, képességeinek saját tempóban történő fejlesztésére. Emellett növeli a sikerélményt, az önbizalmat és a motivációt, ami nemcsak a részvételt befolyásolja döntően, hanem a teljesítményt is (Webb, 2008). A sikerességet nem az elért győzelmekben kell keresni, hanem a fejlődésben, ezért reális, teljesíthető elvárásokat kell megfogalmazni az egyén és a csoport felé is. Ha mindez elmarad, az egyébként kiváló adottságú, tehetséges sportoló sem feltétlenül váltja be a reményeket és végleg elveszhet a sport számára.

Az edző, mint szakember

Az utánpótláskorúak esetében a szakmai munka szorosan összefonódik a pedagógiai munkával. Elsődleges cél a tanítványok igényeihez szabott, életkornak megfelelő képzés a tananyag és az alkalmazott módszerek gondos kiválasztásával. Különösen a kezdők esetében fontos a sokoldalú, komplex képességfejlesztés, mivel a mozgászegény életmódból eredően a sportba bekerülő gyermekek többségének mozgáskultúrája fejletlen. Ezért a munkát az alapoktól kell kezdeni, ami sok időt, türelmet, változatos módszereket, de mindenekelőtt alapos tervezést igényel az edző részéről.

A sportszakmai tervezés során az edző kidolgozza a koncepciót, kitűzi a célokat, majd elkészíti az edzés hosszú- közép- és rövidtávú terveit. Munkáját a tanítványok biológiai, pszichológiai és szociális fejlettsége, a sportág képzési lépcsői és a tanítási-tanulási folyamat ismerete határozza meg (Muir et al., 2011). A mindennapi munka során képesnek kell lennie arra, hogy a terveket rugalmasan kezelje, az esetleges változásokhoz alkalmazkodni tudjon. Elengedhetetlen a munka folyamatos értékelése, a reflexió, a tapasztalatok hasznosítása. A képzési célok a kondicionális képességek és a koordináció magas szintre fejlesztését állítják a középpontba, a speciális sportági mozgásanyag elsajátításával egyetemben. Ez természetesen csak fokozatosan, az életkori sajátosságok figyelembevételével valósítható meg, a tanítványok különbözőségeit az edzések keretein belül differenciált oktatással szükséges kompenzálni.

A motoros képességek fejlesztése mellett a sportági szabályok és a taktikai ismeretek fokozatos, korosztálynak és képzettségnek megfelelő oktatása is a tananyag szerves részét képezi. Nem választható el a képzéstől a sporthoz kapcsolódó egyéb területek (például sporthigiéniá, a sporttáplálkozás, sportetika, sportolói életmód) megismertetése sem, elsősorban a mindennapi közös tevékenységeken keresztül.

A célok megvalósításához az edzőnek szakmailag felkészültnek, naprakésznek kell lennie, tisztában kell lennie sportága aktuális magas szintű követelményeivel, ismernie kell a legújabb trendeket, a versenyzőket/játékosokat, csapatokat, figyelemmel kell kísérnie a hazai és nemzetközi eredményeket. A szakmai ismeretek egyszeri elsajátítása az oktatási rendszer keretein belül természetesen nem elegendő, a rendszeres továbbképzés, az önképzés, a sporttudomány eredményeinek figyelemmel kísérése és alkalmazása nélkül elképzelhetetlen magas szintű edzői tevékenység. Mivel a sport minden ága rohamosan fejlődik, a sporttudomány, a társtudományok, az edzés módszerek teljesítménynövelő lehetőségeit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Szerencsés, ha az edző komolyabb sportmúlttal rendelkezik, bár ez önmagában nem teszi jó edzővé, kétségkívül előnyt jelent a munka során. Az edzői munka minősége a mai generációnak fontosabb, mint a korábbiaknak volt (Rottensteiner Laakso, Pihlaja & Konttinen, 2013), akik az edző szakértelmét és autoritását feltételek nélkül elfogadták. Ezért az edzőnek mindent el kell követnie, hogy sportolói tiszteljék, felnézzenek rá, mert csak így válhat hatékony vezetővé.

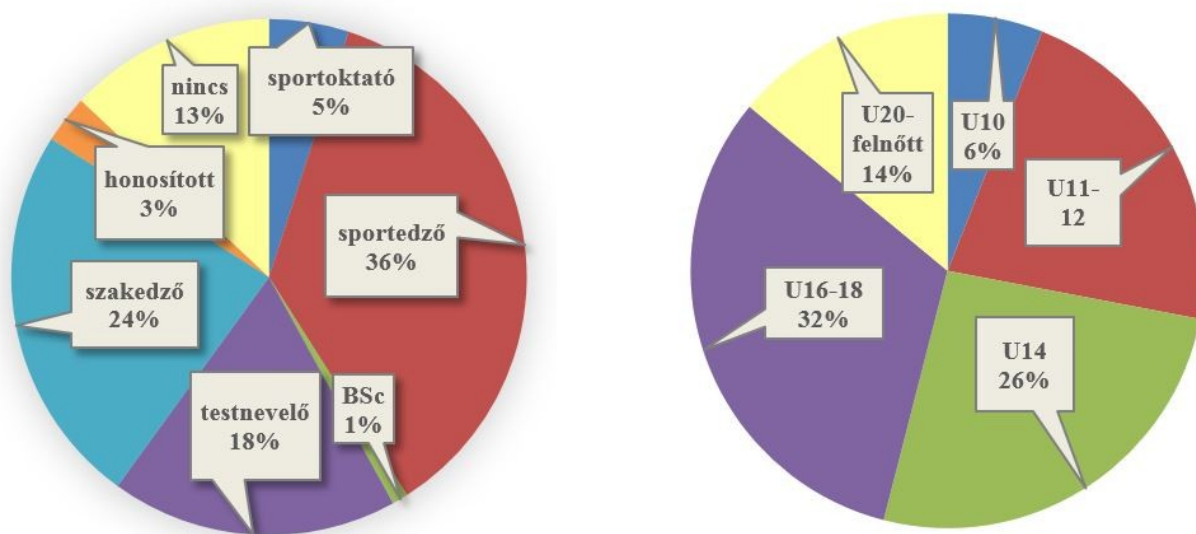
A kutatás célja

A kutatás célkitűzése feltárni a Magyarországon dolgozó kosárlabdaedzők nézeteit saját szerepükről és feladataikról a csapatok korosztálya alapján. Az eredmények segítséget nyújthatnak a sportágban folyó munkához, ill. felhívják a figyelmet a különböző korosztályokban folyó munka eltéréseire.

Minta és módszerek

Vizsgálatunkhoz a kérdőíves módszert választottuk. A kérdőíveket a Magyar Kosárlabdázók Országos Szövetsége adatbázisában szereplő edzők kapták meg papír alapon, vagy online kitöltési lehetőséggel. A kérdőívet végül 152 edző töltötte ki. A kitöltők között 69% a férfi, 31% a nő, átlagéletkoruk 40 év ($SD=11,5$), átlagosan 13 év ($SD=10,4$) edzői tapasztalattal rendelkeznek.

Legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve az edzők közel háromnegyede (74%) rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Szakirányú végzettségük alapján a mintában 5% a sportoktató, 36% a középfokú edző, 1% a BSc-t végzett testnevelő-edző, 18% a testnevelő tanár, 24% a szakedző, 3%-nak honosított a végzettsége és 13% szakképzetlen (1. ábra).

1. ábra. A minta megoszlása szakirányú végzettség és a tanítványok korosztálya szerint.

Az edzők 33%-a leány/női csapattal foglalkozik, 49%-a fiú/férfi csapattal, míg 18%-a mindkét nemmel. A csapatok korosztálya szerint a kérdőívet kitöltő edzők 6%-a U10-es csapatot vezet, 22%-a U11-U12-es csapattal, 26%-a U14-es csapattal foglalkozik, 32%-a dolgozik U16-U18-as korosztállyal, míg 14%-a U20-as vagy felnőtt korosztály edzője (1. ábra).

Az edzők ötfokozatú Likert-skála segítségével fejezhették ki véleményüket az edzői munka különböző területeivel kapcsolatban. A demográfiai adatokon túl az alábbi három fő kérdéskör mentén összesen 87 állítást kellett értékelniük:

- az edző szerepe és feladatai
- az edző személyisége és viselkedése
- a sportkörnyezet.

A skálán az 5-ös érték jelentette az állítással/kérdéssel való teljes egyetértést, ill. hogy nagyon fontos/teljes mértékben elfogadható, míg az 1-es érték a teljes egyet nem értést, ill. hogy egyáltalán nem fontos/nem elfogadható. A kérdőívek kitöltése anonim módon, az adatkezelésre vonatkozó szabályok betartásával történt.

Az adatfeldolgozáshoz és az elemzéshez az edzők csapatait korosztályok szerint öt kategóriába soroltuk: (1) U10, (2) U11-U12, (3) U14, (4) U16-U18, (5) U20-felnőtt. A csapatok korosztályait azért így határoztuk meg, mert az U10 az előkészítő korosztály, melyben még nincs országos bajnokság, a versenyzésnek kevés jelentősége van. Az edzések többnyire az iskolában vannak, nagy a fluktuáció, nem rendszeres az edzésre járás, később a gyerekek nem feltétlenül követik az egyesületet külső helyszínre. Az U11-U12-eseknek már van országos versenyük, a gyerekek egyesülethez tartoznak, a rendszeres edzésre járás követelménnyé válik. Az U14-es korosztály az átmeneti korosztály a kosárlabdában, még vannak speciális korosztályos szabályok, de a játék közeledik a felnőttek játékához. A kamaszkor és az iskolaváltás hatással van a gyerekek részvételére és a lemorzsolódásra, ebbe a korosztályba már nagyon nehéz kezdőként bekapcsolódni. Az U16-U18-as korcsoport szabályrendszere azonos a felnőttekével, korosztályos Európa-bajnokságokat, sőt világbajnokságot is rendez a nemzetközi szövetség (FIBA). Az előző korosztályra jellemző lemorzsolódás (Quested & Duda, 2011) miatt itt általában kevesebb gyerek van, az edzések száma nő, a sportolás komollyá válik. Az U20-as korosztályt azért vontuk össze a felnőttel, mert a juniorból kiöregedő játékosok már felnőttnek számítanak, a lányok számára nem is rendeznek ebben a korosztályban országos bajnokságot. A fiúknál többnyire azok szerepelnek, akik bár a felnőtt kerethez tartoznak, ott kevesebbet játszanak, a létszámot pedig junior játékosokkal egészítik ki.

A kérdőívek elemzéséhez a leíró statisztikai eljárások mellett egyszempontos ANOVA-vizsgálatot végeztünk a statisztikailag kimutatható különbségek feltárására. Tukey HSD Post Hoc eljárást alkalmaztunk annak érdekében, hogy pontosan kimutatható legyen, mely csoportok között van statisztikai különbség. Az eredmények szemléltetéséhez szükséges adatfeldolgozást és elemzést STATISTICA 13.2 program segítségével végeztük el. Szignifikanciaszintnek az 5%-os hibahatárt vettük alapul ($p < 0.05$).

Eredmények

A csapatok korosztálya alapján meglepően kevés különbséget találtunk a válaszok között. Számos jelentős, a pedagógiai és a sportszakmai munkával, valamint az edző viselkedésével kapcsolatos kérdésben nincs eltérés a válaszokban. A 87 feltett kérdésből csak hétnél találtunk szignifikáns különbséget, két kérdésben többet is felfedeztünk (1. táblázat). Egy kivétellel minden esetben a legidősebb korosztály (U20 és felnőtt) és az első három korosztály edzői között mutatkozott véleménykülönbség.

Kérdés/állítás	Átlag	Szórás	p	A szignifikáns különbséget mutató kategóriák és átlagaik	
Mennyire fontos a szakmai tudás?	4,79	0,469	0,031	3 átlag: 4,87	5 átlag: 4,5
Mennyire fontos a határozottság?	4,79	0,421	0,029	2 átlag: 4,94	5 átlag: 4,6
Mennyire fontos az engedékenységre?	2,7	0,969	0,010	1 átlag: 3,44	2 átlag: 2,3
			0,043	1 átlag: 3,44	5 átlag: 2,4
Mennyire elfogadható az eltérő bánásmód a csapaton belül?	1,9	1,095	0,008	2 átlag: 1,58	5 átlag: 2,55
			0,016	3 átlag: 1,66	5 átlag: 2,55
Mennyire elfogadható az edzésvezetés edzésterv nélkül?	2,13	1,06	0,023	2 átlag: 1,79	5 átlag: 2,64
A szülők támogatása szükséges a csapat működéséhez.	3,86	1,22	0,032	2 átlag: 4,16	5 átlag: 3,22
Ha több pénzből gazdálkodhatnék, jobb munkát tudnék végezni.	2,76	1,46	0,037	2 átlag: 2,32	5 átlag: 3,37

1. táblázat: Szignifikáns különbségek a csapatok korosztálya szerinti bontásban

Az edző szerepével és feladataival kapcsolatos kérdésekben a megkérdezett edzők a tanítványok életkorától függetlenül egységesen fontosnak tartják saját szerepüket a tanítványok életében, felismerik többek között a nevelés, a pozitív légkör, a célkitűzések, a példamutatás, a differenciálás, a motiválás és az értékelés jelentőségét munkájukban. A szakmai munkát illetően hasonló álláspontot képviselnek a sokoldalú képzés, a sportági képzés és a sportszakmai tervezés megítélésében. Mindenképpen öröndetes az is, hogy munkájukat örömmel végzik, ill. hogy nem elsődleges céljuk az élsportolók kinevelése (2. táblázat). Habár a szakmai tudásnak összességében nagy jelentőséget tulajdonítanak, az U14-es korosztály edzői a legfelsőbb korosztály szakembereinél fontosabbnak tartják annak meglétét.

Állítás /fontosság	U10		U11-12		U14		U16-18		U20-felnőtt	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Számomra örömet okoz, hogy edzősködhettek.	4,89	0,333	4,76	0,435	4,62	0,673	4,73	0,491	4,68	0,568
Szoros a kapcsolatomban tanítványaimmal.	3,89	1,167	4,15	0,795	4,03	0,811	4,29	0,764	3,91	0,921
Az edző elsősorban pedagógus	4,22	0,667	4,03	0,810	4,08	0,957	4,18	0,727	3,86	0,889
Személyiségfejlesztés	4,89	0,333	4,69	0,535	4,38	0,633	4,69	0,512	4,41	0,590
Pozitív légkör megteremtése	4,89	0,333	4,69	0,592	4,74	0,498	4,65	0,481	4,77	0,429
Célok kitűzése	4,89	0,333	4,72	0,457	4,64	0,628	4,80	0,407	4,59	0,590
Példamutatás	5,00	0,000	4,63	0,554	4,77	0,427	4,84	0,426	4,64	0,581
Differenciálás	4,00	0,866	4,19	0,910	3,97	0,778	4,22	0,715	4,14	1,037
Motiválás	5,00	0,000	4,74	0,514	4,72	0,456	4,73	0,491	4,73	0,550
Értékelés, visszajelzés	4,56	0,527	4,55	0,568	4,51	0,601	4,61	0,533	4,32	0,716
Sokoldalú képzés	4,78	0,441	4,75	0,508	4,56	0,641	4,73	0,531	4,50	0,859
Sportági képzés	4,67	1,000	4,88	0,336	4,67	0,336	4,84	0,426	4,50	0,859
Sportszakmai tervezés	4,67	0,500	4,59	0,615	4,56	0,641	4,61	0,492	4,55	0,671
Élsportolót nevelni	3,33	1,500	3,38	0,609	3,23	1,038	3,35	0,805	3,32	0,945

2. táblázat: Az edző szerepének és feladatainak hasonló megítélése a különböző korosztályokban dolgozó edzők között.

Az edzői tulajdonságok és viselkedés kérdéskörében is nagy az egyetértés a megkérdezett edzők között, azonosan vélekednek egyebek közt az általános műveltség, a következetesség, az optimizmus, a motiváltság, a döntésképeség és a hitelesség jelentőségéről, a tanítványok előtti dohányzás és alkoholfogyasztás, valamint a tettlegesség helytelenségéről (3. táblázat).

Tulajdonság / viselkedés	U10		U11-12		U14		U16-18		U20-felnőtt	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Általános műveltség	4,22	0,833	4,33	0,645	4,23	0,627	4,35	0,694	4,27	0,631
Következetesség	4,89	0,333	4,82	0,392	4,92	0,270	4,86	0,354	4,73	0,631
Optimizmus	4,56	0,527	4,36	0,699	4,33	0,737	4,41	0,674	4,50	0,598
Motiváltság	5,00	0,000	4,79	0,485	4,82	0,389	4,86	0,408	4,82	0,395
Döntésképeség	4,78	0,441	4,73	0,452	4,72	0,456	4,73	0,491	4,68	0,477
Hitelesség	4,78	0,441	4,70	0,467	4,79	0,469	4,82	0,527	4,82	0,395
Dohányzás a tanítványok előtt	1,00	0,000	1,39	0,827	1,08	0,273	1,20	0,539	1,36	0,902
Alkoholfogyasztás a tanítványok előtt	1,00	0,000	1,24	0,561	1,37	0,675	1,47	0,767	1,73	0,827
Tettlegesség tanítvánnyal szemben	1,11	0,333	1,06	0,242	1,00	0,000	1,14	0,456	1,14	0,468

3. táblázat: Néhány edzői tulajdonság és viselkedés hasonló megítélése a különböző korosztályokban dolgozó edzők között.

Különbséget találunk viszont a határozottság, az engedékenységre és az eltérő bánásmód megítélésében. A határozottság az U11-12-es korosztály edzőinek fontosabb, mint a legfelső korosztályok edzőinek, az engedékenységet a legkisebb korcsoport edzői mind a következő korosztály, mind a legfelsőbb korosztályok edzőinél lényegesebbnek tartják. Az eltérő bánásmód a csapaton belül az U20-felnőtt korosztályok edzői számára elfogadhatóbb, mint az U11-U14-es korcsoportok vezetői számára. Az edzésvezetést edzésterv nélkül kevésbé tartják elfogadhatatlannak a legfelső korosztály edzői, mint az U11-12-es edzők.

A sportkörnyezettel kapcsolatban a kutatásban résztvevő edzők hasonlóan gondolkodnak egymás munkájáról, más sportágak helyzetéről és a rájuk nehezedő külső eredménykényszerről. A szülők szerepével kapcsolatban az U11-12-es edzők és a legfelső korosztályok edzői között mutatkozik véleménykülönbség, utóbbiaknak kevésbé fontos a szülői támogatás. Az U11-12-es korosztály edzői az U20-felnőtt korosztályok edzőinél kevésbé gondolják úgy, hogy munkájukat a jobb anyagi háttér javíthatná.

Következtetések

A tanítványok korcsoportja alapján érdekes módon mindössze hét kérdésben találtunk szignifikáns különbséget a megkérdezett edzők között, többnyire a legidősebbek és a 12 év alattiak edzői gondolkoztak másképp. Logikusnak tűnne pedig, hiszen a tanítványok életkorának növekedésével a módszerek, a nevelési és a szakmai célok is változnak (Lockwood & Perlman, 2008), a munka komolyabbá, az eredményesség fontosabbá válik és az edző viselkedése is tágabb keretek között elfogadható. Meglepő az is, hogy az U16-18-as korosztály esetében egyáltalán nem volt kimutatható eltérés a többi korosztályhoz képest, pedig a serdülőkor után számtalan

változás áll be a fiatalok életében, melyek hatással vannak a sporttevékenységre is. Emellett ebben a korosztályban válik igazán komollyá a sporttevékenység, ezért észszerűnek tűnt a módszerek és a prioritások módosulása, átalakulása.

Az U20-felnőtt korosztály edzőinek többsége feltehetőleg régebb óta dolgozik a szakmában és a fiatal korosztály edzőinél nagyobb tapasztalattal rendelkezik. A szakmai kérdések közül meglepő módon az átlagnál kevésbé tartják fontosnak a szakmai tudást, ami tekintve, hogy a felnőtt korosztályban a legbonyolultabb a játék, mindenképpen további vizsgálódást igényel. Elképzelhető, hogy a mintában több olyan edző is szerepel, aki alacsonyabb szinten dolgozik, ahol kevés az edzés és az eredményesség sem feltétlenül fontos. Számukra elfogadhatóbb az edzésvezetés edzésterv nélkül, mivel tapasztaltabb edzőkről van szó, úgy gondolják, hogy különösebb előkészület nélkül is képesek megtartani egy edzést. Kevésbé valószínű, hogy a magas szinten dolgozó edzők tervezés nélkül vezetnék a foglalkozásokat, mivel a tervezés az edző legfontosabb feladata, mely kulcsfontosságú a sikerességhez (Bompa & Buzzichelli, 2019). Habár a legidősebb korosztály edzői kevésbé engedékenyek, mégis az U11-14 korosztályok edzőivel szemben elfogadhatóbbnak tartják az eltérő bánásmódot a csapaton belül. Ennek az lehet az oka, hogy a felnőtt csapatokban akár 10-15 év korkülönbség is lehet a játékosok között, ezért nem lehet és nem is kell azonos módon kezelni őket. Más szükségletei, problémái, tudása, felkészültsége van az egyes játékosoknak és mivel itt a teljesítmény az elsődleges cél, az edző a legjobb eredmény elérése érdekében figyelembe veszi az egyes játékosok igényeit. A szülők támogatását a többi korosztály edzőinél kevésbé tartják fontosnak, bár tekintve, hogy felnőttekről van szó, meglepően magasra értékelték (3,22). Szintén ők azok, akik elégedetlenek anyagi lehetőségeikkel, feltehetően azok a klubok, ahol nincs magas szintű felnőtt kosárlabda, forrásaikat inkább az utánpótlásra összpontosítják.

A szakmai tudás fontosságát az U14-es korosztály edzői értékelték a legmagasabbra (4,87), ami mutatja a korosztály kiemelt jelentőségét a képzésben. Ez az a korcsoport, ahol az oktatandó tananyag a korábbiakhoz képest jóval bonyolultabbá válik, a tanulási gyorsaság és pontosság a testi éréssel egyetemben átrajzolja a játékosok közötti erőviszonyokat és nagy biztonsággal megállapítható, hogy kiből lehet felnőtt játékos. A felkészítés komolyabbá válik, a gyerekekkel szemben támasztott követelmények megnőnek. A szakmai képzés mellett kiemelt jelentőségű az edző nevelő munkája is, a sportolóvá válásnak csak egy szelete a fizikai képességek megléte és a technikai-taktikai tudás, emellett még számos magatartásformát, közösségi szabályt kell elsajátítani, hogy a sportközegbe való beilleszkedés sikeresen megtörténjen. Ezért is fontos a korosztály edzői számára az egyenlő bánásmód, ráadásul a gyerekek nem szeretik a kivételezést (Dohme & Lara-Bercial, 2016), ez a lemorzsolódás egyik gyakori oka.

Az előkészítő csoportok játékos légköre után az U11-12-es korosztályban kezdődik meg a komolyabb sportszakmai képzés. Ennek feltétele a határozott edzői fellépés, a játékosok beillesztése a csoportba és az alapos szakmai tervezés. Ezeket a korcsoport edzői szignifikánsan fontosabbnak ítélik a legfelső korosztály edzőinél, ahol a játékosok már tudatosak, fegyelmezettek, tisztában vannak a sportközeg szabályaival, a szabályszegések következményeivel és a sportágban is jóval gyakorlottabbak. A szülők támogatása is itt a legfontosabb, mivel az edzések és a mérkőzések száma növekszik, a gyerekek viszont még nem elég önállóak, hogy minden-hova egyedül járjanak. A szülők segítenek az utazásban, viszik a gyerekeket a foglalkozásokra, megvásárolják a felszerelést, ha szükséges, ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy a legfelső korosztály edzőinél sokkal elégedettebbek anyagi lehetőségeikkel.

Az U10-es korosztály edzőinek az engedékenység azért lehet fontos, mert a gyerekek (és a szülők) számára a sporttevékenység ebben a korban még nem jelenti azt, hogy versenyszerűen fogják folytatni a sportolást. A túlzott szigorúság elriaszthatja a gyerekeket, ami ellentétes az előkészítő korosztály legfontosabb céljaival.

Vizsgálatunk eredményei alapján a Magyarországon dolgozó kosárlabdaedzők szerepükről és feladataikról vallott nézetei a tanítványok korosztályai szerint csak nagyon kismértékben különböznek. Sok fontos kérdésben az edzők a tanítványok életkorától függetlenül hasonló álláspontot képviselnek, a nevelési és a sportszakmai feladatok, valamint a sportkörnyezet megítélésében is többnyire egységesek. A 87 edzői munkára vonatkozó kérdésben mindössze hét szignifikáns eltérés mutatkozott, egy kivételével a felnőtt és az utánpótlás – azon belül is többnyire a legfiatalabb – korosztályok között. Az U16-18-as korosztály edzői esetében egyetlen kérdésben sem találtunk különbséget a többi korosztályhoz képest. A kapott eredmények azért meglepőek, mert a sportolás a különböző életkorú gyermekeknek mást-mást jelent, eltérő célokkal, motivációval, igényekkel és szükségletekkel rendelkeznek, ez viszont nem tükröződik a megkérdezett edzők nézeteiben. Fontosnak tartjuk az utánpótlásban dolgozó edzők figyelmét felhívni az egyes korosztályokban folyó munka specifikumaira, hogy a sportolás minden korosztály számára a lehető legtöbb pozitívummal járjon.

Irodalom

1. Biróné Nagy E. (2004). A sportoló felkészítése pedagógiai folyamat; célja a teljesítményfokozás. In Biróné Nagy E. (Ed.), *Sportpedagógia* (pp. 95–124). Dialóg Campus.
2. Bompa, T. & Buzzichelli, C. (2019). *Periodization: Theory and Methodology of Training*. Champaign, IL: Human Kinetics.
3. Buceta, J.M. (2000). The role of basketball in the educational development of youngsters. In Buceta, J. M. (Ed.), *Basketball for young players. Guidelines for coaches* (pp. 1–35). Madrid: FIBA.
4. Conroy, D. E. & Coatsworth, J. D. (2006). Coach Training as a strategy for promoting youth social development. *The Sport Psychologist*, 20, 128–144.
5. Coubertin, P. (1931). *Sportpedagógia*. Budapest: Országos Testnevelési Tanács.
6. Csepela Y. (2000). „Örömtestnevelés?” Gondolatok a testnevelésről, a sportról a 21. század küszöbén. *Új Pedagógiai Szemle*, 10, 83–89.
7. Dohme, L. & Lara-Bercial, S. (2016). Coaching Ireland Coaching Children Workshop Series: Coaching Children Successfully in Sport: An Introduction for Coaches – Factsheet 1. Sport Ireland.
8. Goyakla, R. R. (2004). *Developmental coaching handbook. A quick reference for youth coaches*. 2004. 1.
9. Gyömbér N. & Kovács K. (2012). Maradj mozgásban, avagy a motiváció szerepe. In Gyömbér N. & Kovács K. (Ed.). *Fejben dől el. Sportpszichológia mindenkinek*. Budapest: Noran Libro.
10. Hornak N. J. & Hornak, J. E. (1993). Coach and player - ethics and dangers of dual relationships. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 64(5), 84–86.
11. Jowett, S., Adie, J.W., Bartholomew, K.J., Yang, S.X., Gustafsson, H. & Lopez-Jiménez, A. (2017). Motivational processes in the coach-athlete relationship: A multi-cultural self-determination approach. *Psychology of Sport and Exercise*, 32, 143–152.
12. Kanczler I. & Nagykáldi Cs. (2008). A sportoló képe a reális és az ideális edzőről. *Kalokagathia* 46(2–3), 152–159.
13. Lara-Bercial, S. & McKenna, J. (2017). No Coach, No Gain: The central role of the coach in the personal development of youth performance athletes. *Revista de Psicología del Deporte/Journal of Sport Psychology*, 27, Supplement 3, 50–59.
14. Lockwood, P. & Perlman, D. J. (2008). Enhancing the Youth Sport Experience: A Re-examination of Methods, Coaching Style, and Motivational Climate. *The Journal of Youth Sports*, 4(1), 30–34.
15. Miles, A. (2003). *What is sport coaching? (Coaching essentials)* Leeds: Coachwise Solutions.
16. Morgan, K. (2008). Pedagogy for coaches. In Jones, R. L., Hughes, M. & Kingston, K. (Ed.), *An introduction to sports coaching: From science and theory to practice* (pp. 3–15). Abingdon, Routledge.
17. Muir, B., Morgan, G., Abraham, A. & Morley, D. (2011). Developmentally appropriate approaches to coaching children. In Stafford, I. (Ed.), *Coaching children in sport* (pp. 17–37). London, Routledge.
18. Murphy, F. (2011). Playtime: the needs of very young learners in physical education and sport. In Armour, K. (Ed.), *Sport pedagogy: An introduction for teaching and coaching* (pp. 140–152). Pearson Education.
19. Perényi Sz. (2008). Sporttevékenység és az értékorientáció összefüggései fiataloknál. *Új Ifjúsági Szemle*, 4, 71–84.
20. Petitpas, A.J., Cornelius, A. & Van Raalte, J. (2008). Youth development through sport: It's all about relationship. In Holt, N.L. (Ed.), *Positive youth development through sport* (pp. 61–70). London: Routledge.

21. Quested, E. & Duda, J.L. (2011). Enhancing children's positive sport experiences and personal development: A motivational perspective. In Stafford, I. (Ed.), *Coaching children in sport* (pp. 123–138). London: Routledge.
22. Rétsági E. & Hamar P. (2004). A testnevelés és sport oktatásméleti alapjai. In Biróné Nagy E. (Ed.), *Sportpedagógia* (pp.173-223). Dialóg Campus.
23. Rottensteiner, C., Laakso, L., Pihlaja, T. & Konttinen, N. (2013). Personal reasons for withdrawal from team sports and the influence of significant others among youth athletes. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 8(1), 19-32.
24. Szent-Györgyi Albert (1930): Az iskolai ifjúság testnevelése. *Testnevelés*, 3, 928–933.
25. Telama, R., Yang, X., Viikari, J., Välimäki, I., Wanne, O. & Raitakari, O. (2005). Physical activity from childhood to adulthood: a 21-year tracking study. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(3), 267–73.
26. Watson, J. C. II, Connole, I. & Kadushin, P. (2011). Developing young athletes: A sport psychology based approach to coaching youth sports. *Journal of Sport Psychology in Action*, 2, 113–122.
27. Webb, L. J. (2008). Coaching complexities: youth sports. *The Journal of Youth Sports*, 4(1), 24–29.

Differences in Role And Responsibility Assessment Among Hungarian Basketball Coaches in Light of Their Pedagogical And Professional Views

Organized sport in sport clubs plays an important role in the lives of children and young people. However, participating in sport is not a naturally positive experience for young athletes, and coaches play a key role in ensuring that participation is beneficial for their development. The aim of this paper is to shed light on the pedagogic and professional views of Hungarian basketball coaches about their roles and responsibilities based on their teams' age groups (U10, U11-12, U14, U16-18, U20-senior). 152 basketball coaches (N=152) working in Hungary took part in the research by completing a questionnaire containing 87 closed-ended questions. Coaches' average age was 40 years (SD=11,5), and they had an average of 13 years (SD=10,4) of coaching experience. Results show that coaches' views about their roles and responsibilities are quite similar. Significant differences were found in only four pedagogical questions (definiteness, permissiveness, different treatment and need of parental support) and three professional questions (professional knowledge, coaching without a practice plan and financial background), mainly between the U20-senior and the youngest age groups. Participating in sport has different meanings for children at different age levels, they have different goals, needs and wants, yet this was not reflected in the views of the coaches. It is important to make coaches working with children and young people aware of the specificities of the work in different age groups to ensure that sports provide the most positive experience possible for all participants.

Keywords: basketball coach, role, responsibility, age groups